

केन उपनिषद्
kēna upaniṣad

ॐ आप्यायन्तु ममाङ्गानि वाक्प्राणश्चक्षुः श्रोत्रमथो बलमिन्द्रियाणि च सर्वाणि ।
सर्वं ब्रह्मोपनिषदं माऽहं ब्रह्म निराकुर्यां मा मा ब्रह्म निराकरोदनिराकरणमस्त्वनिराकरणं मेऽस्तु ।
तदात्मनि निरते य उपनिषत्सु धर्मास्ते मयि सन्तु ते मयि सन्तु ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

*OM āpyāyantu mamāṅgāni vākprāṇaścakṣuḥ śrōtramathō balamindriyāṇi ca sarvāṇi .
sarvaṃ brahmaupaniṣadaṃ mā'haṃ brahma nirākuryāṃ mā mā brahma
nirākarōdanirākaraṇamastvanirākaraṇaṃ mē'stu .*

tadātmani niratē ya upaniṣatsu dharmāstē mayi santu tē mayi santu ..

OM śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ ..

प्रथमः खण्डः

prathamah khaṇḍah

ॐ केनेषितं पतति प्रेषितं मनः केन प्राणः प्रथमः प्रैति युक्तः ।
केनेषितां वाचमिमां वदन्ति चक्षुः श्रोत्रं क उ देवो युनक्ति ॥ १ ॥

*OM kēnēṣitaṃ patati prēṣitaṃ manaḥ kēna prāṇaḥ prathamah praiti yuktaḥ .
kēnēṣitāṃ vācamimāṃ vadanti cakṣuḥ śrōtraṃ ka u dēvō yunakti .. 1 ..*

श्रोत्रस्य श्रोत्रं मनसो मनो यद् वाचो ह वाचं स उ प्राणस्य प्राणः ।

चक्षुषश्चक्षुरतिमुच्य धीराः प्रेत्यास्माल्लोकादमृता भवन्ति ॥ २ ॥

*śrōtrasya śrōtraṃ manasō manō yad vācō ha vācaṃ sa u prāṇasya prāṇaḥ .
cakṣuṣaścakṣuratimucya dhīrāḥ prētyāsmāllōkādamṛtā bhavanti .. 2 ..*

न तत्र चक्षुर्गच्छति न वाग्गच्छति नो मनः

न विद्मो न विजानीमो यथैतदनुशिष्यात् ॥ ३ ॥

*na tatra cakṣurgacchati na vāggacchati nō manaḥ
na vidmō na vijānīmō yathaitadanuśiṣyāt .. 3 ..*

अन्यदेव तद्विदितादथो अविदितादधि ।

इति शुश्रुम पूर्वेषां ये नस्तद्व्याचचक्षिरे ॥ ४ ॥

anyadēva tadviditādathō aviditādadhi .

iti śuśrūma pūrvēṣāṃ yē nastadvyācacakṣirē .. 4 ..

यद्वाचाऽनभ्युदितं येन वाग्भ्युद्यते ।

तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ ५ ॥

yadvācā'anabhyuditaṃ yēna vāgabhyudyatē .

tadēva brahma tvam viddhi nēdaṃ yadidamupāsate .. 5 ..

यन्मनसा न मनुते येनाहुर्मनो मतम् ।
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ ६ ॥
yanmanasā na manutē yēnāhurmanō matam .
tadēva brahma tvam viddhi nēdaṃ yadidamupāsatē .. 6 ..

यच्चक्षुषा न पश्यति येन चक्षूषि पश्यति ।
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ ७ ॥
yaccakṣuṣā na paśyati yēna cakṣūṣi paśyati .
tadēva brahma tvam viddhi nēdaṃ yadidamupāsatē .. 7 ..

यच्छ्रोत्रेण न शृणोति येन श्रोत्रमिदं श्रुतम् ।
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ ८ ॥
yacchrōtrēṇa na śṛṇōti yēna śrōtramidaṃ śrutam .
tadēva brahma tvam viddhi nēdaṃ yadidamupāsatē .. 8 ..

यत्प्राणेन न प्राणिति येन प्राणः प्रणीयते ।
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ ९ ॥
yatprāṇēna na prāṇiti yēna prāṇaḥ praṇīyatē .
tadēva brahma tvam viddhi nēdaṃ yadidamupāsatē .. 9 ..

इति प्रथमः खण्डः ॥
iti prathamah khaṇḍah ..

द्वितीयः खण्डः *dvitīyah khaṇḍah*

यदि मन्यसे सुवेदेति दभ्रमेवापि नूनं त्वं वेत्थ ब्रह्मणो रूपं ।
यदस्य त्वं यदस्य देवेष्वथ नु मीमांस्यमेव ते मन्ये विदितम् ॥ १ ॥
yadi manyasē suvēdēti dabhrāmēvāpi nūnaṃ tvam vēttha brahmaṇō rūpaṃ .
yadasya tvam yadasya dēvēṣvatha nu mīmāṃsyamēva tē manyē viditam .. 1 ..

नाहं मन्ये सुवेदेति नो न वेदेति वेद च ।
यो नस्तद्वेद तद्वेद नो न वेदेति वेद च ॥ २ ॥
nāhaṃ manyē suvēdēti nō na vēdēti vēda ca .
yō nastadvēda tadvēda nō na vēdēti vēda ca .. 2 ..

यस्यामतं तस्य मतं मतं यस्य न वेद सः ।
अविज्ञातं विजानतां विज्ञातमविजानताम् ॥ ३ ॥
yasyāmataṃ tasya mataṃ mataṃ yasya na vēda saḥ .
avijñātaṃ vijānatāṃ vijñātamavijānatām .. 3 ..

प्रतिबोधविदितं मतममृतत्वं हि विन्दते ।

आत्मना विन्दते वीर्यं विद्यया विन्दतेऽमृतम् ॥ ४ ॥

pratibōdhaviditaṃ matamamṛtatvaṃ hi vindatē .

ātmanā vindatē vīryaṃ vidyayā vindatē'mṛtam .. 4 ..

इह चेदवेदीदथ सत्यमस्ति न चेदिहावेदीन्महती विनष्टिः ।

भूतेषु भूतेषु विचित्य धीराः प्रेत्यास्माल्लोकादमृता भवन्ति ॥ ५ ॥

iha cēdavēdīdatha satyamasti na cēdihāvēdīnmahatī vinaṣṭiḥ .

bhūtēṣu bhūtēṣu vicitya dhīrāḥ prētyāsmāllōkādamṛtā bhavanti .. 5 ..

इति द्वितीयः खण्डः ॥

iti dvitīyaḥ khaṇḍaḥ ..

तृतीयः खण्डः

trītiyaḥ khaṇḍaḥ

ब्रह्म ह देवेभ्यो विजिग्ये तस्य ह ब्रह्मणो विजये देवा अमहीयन्त ।

त ऐक्षन्तास्माकमेवायं विजयोऽस्माकमेवायं महिमेति ॥ १ ॥

brahma ha dēvēbhyō vijigyē tasya ha brahmaṇō vijayē dēvā amahīyanta .

ta aikṣantāsmākamēvāyaṃ vijayō'smākamēvāyaṃ mahimēti .. 1 ..

तद्धैषां विजज्ञौ तेभ्यो ह प्रादुर्बभूव तन्न व्यजानत किमिदं यक्षमिति ॥ २ ॥

taddhaisāṃ vijajñau tēbhyō ha prādurbabhūva tanna vyajānata kimidaṃ yakṣamiti .. 2..

तेऽग्निमब्रुवन् जातवेद एतद् विजानीहि किमेतद् यक्षमिति तथेति ॥ ३ ॥

tē'gnimabruvan jātavēda ētad vijānīhi kimētad yakṣamiti tathēti .. 3 ..

तदभ्यद्रवत् तमभ्यवदत् कोऽसीति अग्निर्वा

अहमस्मीत्यब्रवीज्जातवेदा वा अहमस्मीति ॥ ४ ॥

tadabhyadravat tamabhyavadat kō'sīti agnirvā

ahamasmītyabravījjātavēdā vā ahamasmīti .. 4..

तस्मिंस्त्वयि किं वीर्यमित्यपीदं सर्वं दहेयं यदिदं पृथिव्यामिति ॥ ५ ॥

tasminstvayi kiṃ vīryamityapīdaṃ sarvaṃ dahēyaṃ yadidaṃ pṛthivyāmiti .. 5 ..

तस्मै तृणं निदधावेतद् दहेति तदुपप्रेयाय सर्वजवेन तन्न शशाक दग्धुं

स तत एव निववृते नैतदशकं विज्ञातुं यदेतद् यक्षमिति ॥ ६ ॥

tasmai tṛṇaṃ nidadhāvētad dahēti tadupapṛēyāya sarvajavēna tanna śasāka dagdhuṃ

sa tata ēva nivavṛtē naitadaśakaṃ vijñātumaṃ yadētad yakṣamiti ..6..

अथ वायुमब्रुवन् वायवेतद् विजानीहि किमेतद् यक्षमिति तथेति ॥ ७ ॥

atha vāyumabruvan vāyavētad vijānīhi kimētad yakṣamiti tathēti .. 7..

तदभ्यद्रवत् तमभ्यवदत् कोऽसीति वायुर्वा
अहमस्मीत्यब्रवीन्मातरिश्वा वा अहमस्मीति ॥ ८ ॥

*tadabhyadravat tamabhyavadat kō'sīti vāyurvā
ahamasmītyabravīnmātarīśvā vā ahamasmīti .. 8..*

तस्मिँस्त्वयि किं वीर्यमित्यपीदं सर्वमाददीय यदिदं पृथिव्यामिति ॥ ९ ॥

tasminstvayi kiṃ vīryamityapīdaṃ sarvamādadiya yadidaṃ pṛthivyāmiti .. 9 ..

तस्मै तृणं निदधावेतदादत्स्वेति तदुपप्रेयाय सर्वजवेन तन्न शशाकादातुं
स तत एव निववृते नैतदशकं विज्ञातुं यदेतद् यक्षमिति ॥ १० ॥

*tasmai tṛṇaṃ nidadhāvētadādatsvēti tadupaprēyāya sarvajavēna tanna śasākādātuṃ
sa tata ēva nivavṛtē naitadaśakaṃ vijñātuṃ yadētaḍ yakṣamiti..10..*

अथेन्द्रमब्रुवन् मघवन्नेतद् विजानीहि किमेतद् यक्षमिति तथेति तदभ्यद्रवत् तस्मात् तिरोदधे ॥ ११ ॥

*athēndramabruvan maghavannētaḍ vijānīhi kimētaḍ yakṣamiti tathēti
tadabhyadravat tasmāt tirōdadhē.. 11 ..*

स तस्मिन्नेवाकाशे स्त्रियमाजगाम बहुशोभमानामुमां हैमवतीं तां होवाच किमेतद् यक्षमिति ॥ १२ ॥

*sa tasminnēvākāśē striyamājagāma bahusōbhamānāmumāṃ haimavatīṃ
tāṃ hōvāca kimētaḍ yakṣamiti.. 12 ..*

इति तृतीयः खण्डः ॥

iti tṛtīyaḥ khaṇḍaḥ ..

चतुर्थः खण्डः

caturthaḥ khaṇḍaḥ

सा ब्रह्मेति होवाच ब्रह्मणो वा एतद्विजये महीयध्वमिति ततो हैव विदांचकार ब्रह्मेति ॥ १ ॥

*sā brahmēti hōvāca brahmaṇō vā ētadvijayē mahīyadhvamiti
tatō haiva vidāñcakāra brahmēti .. 1 ..*

तस्माद् वा एते देवा अतितरामिवान्यान् देवान् यदग्निर्वायुरिन्द्रस्ते

ह्येनन्नेदिष्ठं पस्पर्शुस्ते ह्येनत् प्रथमो विदांचकार ब्रह्मेति ॥ २ ॥

*tasmād vā ētē dēvā atitarāmivānyān dēvān yadagnirvāyurindrastē
hyēnannēdiṣṭhaṃ pasparśustē hyēnat prathamō vidāñcakāra brahmēti .. 2 ..*

तस्माद् वा इन्द्रोऽतितरामिवान्यान् देवान् स ह्येनन्नेदिष्ठं पस्पर्श स ह्येनत् प्रथमो विदांचकार ब्रह्मेति ॥ ३ ॥

*tasmād vā indrō'sitarāmivānyān dēvān sa hyēnannēdiṣṭhaṃ
pasparśa sa hyēnat prathamō vidāñcakāra brahmēti .. 3 ..*

तस्यैष आदेशो यदेतद् विद्युतो व्यद्युतदा३ इतीन्न्यमीमिषदा३ इत्यधिदैवतम् ॥ ४ ॥

tasyaiṣa ādēśō yadētaḍ vidyutō vyadyutatā itīnnyamīmiṣadā ityadhidaivatam .. 4 ..

अथाध्यात्मं यदेतद् गच्छतीव च मनोऽनेन चैतदुपस्मरत्यभीक्ष्णं संकल्पः ॥ ५ ॥

*athādhyātmaṃ yadētaḍ gacchatiḅa ca manō'nēna
caitadupasmaratyabhikṣṇaṃ saṅkalpaḥ .. 5 ..*

तद्ध तद्वनं नाम तद्वनमित्युपासितव्यं स य एतदेवं वेद अभि हैनं सर्वाणि भूतानि संवाञ्छन्ति ॥ ६ ॥

*taddha tadvanaṃ nāma tadvanamityupāsitavyaṃ
sa ya ētadēvaṃ vēda abhi hainaṃ sarvāṇi bhūtāni saṃvāñchanti .. 6 ..*

उपनिषदं भो ब्रूहीत्युक्ता त उपनिषद् ब्राह्मी वाव त उपनिषदमब्रूमेति ॥ ७ ॥

upaniṣadaṃ bhō brūhītyuktā ta upaniṣad brāhmīṃ vāva ta upaniṣadamabrūmēti .. 7 ..

तस्यै तपो दमः कर्मैति प्रतिष्ठा वेदाः सर्वाङ्गानि सत्यमायतनम् ॥ ८ ॥

tasyai tapō damaḥ karmēti pratiṣṭhā vēdāḥ sarvāṅgāni satyamāyatanam .. 8 ..

यो वा एतामेवं वेदापहत्य पाप्मानमनन्ते स्वर्गे लोके ज्येये प्रतितिष्ठति प्रतितिष्ठति ॥ ९ ॥

*yō vā ētāmēvaṃ vēdāpahatya pāpmānamanantē
svargē lōkē jyēyē pratitiṣṭhati pratitiṣṭhati .. 9 ..*

इति चतुर्थः खण्डः ॥

iti caturthaḥ khaṇḍaḥ ..

ॐ आप्यायन्तु ममाङ्गानि वाक्प्राणश्चक्षुः श्रोत्रमथो बलमिन्द्रियाणि च सर्वाणि ।

सर्वं ब्रह्मोपनिषदं माऽहं ब्रह्म निराकुर्यां मा मा ब्रह्म निराकरोदनिराकरणमस्त्वनिराकरणं मेऽस्तु ।

तदात्मनि निरते य उपनिषत्सु धर्मास्ते मयि सन्तु ते मयि सन्तु ॥

*OM āpyāyantu mamāṅgāni vākprāṇaścakṣuḥ śrōtramathō balamindriyāṇi ca sarvāṇi.
sarvaṃ brahmaupaniṣadaṃ mā'haṃ brahma nirākuryāṃ mā mā brahma
nirākarōdanirākaraṇamastvanirākaraṇaṃ mē'stu.*

tadātmani niratē ya upaniṣatsu dharmāstē mayi santu tē mayi santu ..

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

OM śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ ..